

РОЗВИТОК СПІВАЦЬКОГО СЛУХУ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ВОКАЛЬНО-ХОРОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Любар Р. О.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри методики музичного виховання,
співу та хорового диригування*

*Криворізький державний педагогічний університет
просп. Університетський, 54, Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна
[orcib.org/0000-0002-3142-3140](mailto:r.o.lyubar@gmail.com)
r.o.lyubar@gmail.com*

Ключові слова:

навчання співу, вокальна компетентність, емоційний, інтонаційний та вокальний слух, учні підліткового віку, заклади освіти.

У статті висвітлено особливості вокально-хорової підготовки учнів закладів мистецької освіти. Ключовим етапом у формуванні вокальної компетентності здобувачів освіти автором визначено процес розвитку співацького слуху. Розкрито сутність поняття «співацький слух», описано його властивості, основні чинники розвитку. Співацький слух розглядається як здатність людини емоційно відчувати, запам'ятовувати та, усвідомлюючи принципи звукоутворення, чисто відтворювати музичні інтонації. Аналіз праць сучасних учених дав змогу визначити його компоненти: емоційний, інтонаційний, вокальний слух та їхні властивості. Виділено фізіологічні та психологічні причини поганої інтонації співаків. З огляду на те, що розвиток співацького слуху – це комплексний процес, який потребує поєднання теоретичних знань і практичних методів, автор виділяє вокально-інтонаційні вправи як основний метод розвитку слуху вокаліста. Визначено етапи та методичні аспекти розвитку співацького слуху, які доцільно застосовувати в освітньому процесі закладу мистецької освіти. Серед етапів розвитку інтонаційного слуху учнів підліткового віку в процесі вокально-хорової підготовки виділено: формування навички контролю над своїм інтонуванням, формування навички впевненого володіння голосовим апаратом та максимально точного інтонування, формування музично-слухових уявлень відповідно до законів тяжіння ступенів ладу, опанування основ музичної грамоти, інтонування по нотах, інтонування інтервалів та акордів, спів без підтримки супроводу. Серед етапів розвитку емоційного слуху співака виділено: активне слухання вокального виконання та його аналіз; заглиблення у зміст твору, що вивчається; відпрацювання прийомів вокальної техніки для передачі різних емоційних відтінків; розвиток акторських здібностей; розвиток імпровізаторських якостей; виступ перед аудиторією та самоаналіз. Етапи розвитку вокального слуху полягають у досягненні повної свободи голосового апарату, роботі над активізацією артикуляційного апарату співака, виробленні співучості мелодії за рахунок вокалізації голосних, збереженні стійкого положення гортані під час співу різних голосних, будові вимови у співі, роботі над активізацією дикційного апарату. Отже, у процесі розвитку співацького слуху формуються емоційна чуйність на музику, музично-слухові уявлення, почуття ладу, вокально-хорові вміння й навички.

THE DEVELOPMENT OF SIGNING AUDITION IN THE PROCESS OF VOCAL AND CHORAL TRAINING

Liubar R. O.

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Methods of Music Education,
Singing and Choral Conducting
Kryvyi Rih State Pedagogical University
University Avenue, 54, Kryvyi Rih, Dnipropetrovsk region, Ukraine
orcib.org/0000-0002-3142-3140
r.o.lyubar@gmail.com*

Key words: *singing training, vocal competence, emotional, intonational and vocal audition, adolescent students, educational institutions.*

The article highlights the features of vocal and choral training of students from art education institutions. The key stage in the formation of student's vocal competence is defined by author as development of signing audition. The essence of the concept «singing audition» is revealed here, its properties and main factors of development are described as well. Signing audition is considered as a person's ability to feel emotionally, ability to remember how to reproduce musical intonations purely, ability being aware of the principles of sound formation. Analysis of the modern scientists' work is allowed to determine the components of a singer's audition: emotional, intonational, vocal audition and their properties. The physiological and psychological reasons for poor intonation of singers were highlighted. Therefore, the development of singing audition is a complex process that requires a combination of theoretical knowledge and practical methods, the author highlights vocal and intonation exercises as the main methodological means of developing a vocalist's audition. The stages and methodological aspects of the singing audition development are determined here, this stages are advisable to apply in the educational process of art education institution throughout the entire period of study. Among the stages of the development of students' intonation audition in the process of vocal and choral activity, the following are highlighted: forming the skill of controlling one's intonation, forming the skill of confident domain of the vocal apparatus and maximally accurate intonation, forming students' musical and auditory representations in accordance with the laws of the the scale degrees, mastering the basics of musical literacy, intonation by musical notes, intonation of intervals and chords, singing without the support of accompaniment. Among the stages of the development of the singer's emotional audition, the following are highlighted: active listening to vocal performance and its analysis, immersion in the content of the work being studied, its text, practicing vocal techniques to convey different emotional nuances, developing acting skills, developing improvisational skills, performing in front of an audience and introspection. Therefore, emotional sensitivity is formed in the development process of signing audition. Sense of harmony, vocal skills and musical abilities are formed as well.

Постановка проблеми. Сучасна доба інформаційного прогресу характеризується небаченими темпами змін у світі, які впливають і на систему освіти. Зростає необхідність у розробленні нових підходів до визначення змісту, форм і методів навчання, створенні інформації, яка б забезпечувала поглиблення знань, розвиток спеціальних умінь і навичок, що сприятимуть формуванню необхідних компетентностей особистості.

Ключовим складником підготовки учнів закладів мистецької освіти є формування вокальної компетентності, яка не лише розвиває музичні здібності учнів, а й сприяє їх соціальному, емоційному та творчому розвитку. Особливо актуальним є цей процес у підлітковому віці, коли відбуваються фізіологічні та психологічні зміни, що впливають на голосовий апарат та музичне сприйняття.

Основи співацької майстерності закладаються у процесі вокально-хорової підготовки саме на заняттях вокального та хорового класів, де учні повинні не лише здобувати технічні навички виконання, а й розвивати музичну ерудицію, артистичну виразність та здатність до творчої самореалізації. Інтеграція класичних методик навчання із сучасними технологіями відкриває нові можливості для формування вокальної компетентності.

Аналіз основних досліджень і публікацій.

Зміст поняття «компетентність» досліджують сучасні науковці І. Бех, Н. Бібік, Н. Білоконна, С. Василенко, Л. Ващенко, Н. Гузій, О. Локшина, О. Овчарук, Т. Опалюк, Н. Шатайло та ін.

Проблеми формування професійної компетентності стали предметом досліджень багатьох провідних вітчизняних науковців: Л. Масол, М. Михаськової, О. Олексюк, Г. Падалки, І. Парфентьєвої, Є. Проворової, О. Рєзнік, О. Савченко, О. Хижної, О. Щолокової та ін.

Питання вокально-хорової підготовки майбутніх фахівців вивчають педагоги А. Козир, О. Леснік, І. Малашевська, О. Мамікіна, М. Наumenко, Н. Павлюк, А. Растрігіна, зокрема розвиток слуху співаків досліджують М. Букач, А. Кифенко, В. Семенчук, Н. Фоломєєва, Ш. Хомич та ін. Але проблему розвитку співацького слуху як складового елементу вокальної компетентності ще недостатньо висвітлено в працях науковців.

О. Савченко розглядає компетентність як «здатність особистості, яка набула в процесі навчання, вона включає знання, досвід, цінності та ставлення, які можуть цілісно реалізуватися на практиці» [5, с. 13]. Вокальна компетентність включає у себе теоретичні знання, музичну грамотність, технічні навички, музичний слух, артистичну виразність. Для учнів підліткового віку важливим є не лише опанування цих компонентів, а й адаптація до фізіологічних змін, що вимагає особливого підходу в навчанні співу.

Мета статті – визначити сутність і структурні компоненти співацького слуху та висвітлити методичні аспекти його розвитку в процесі вокально-хорової підготовки учнів мистецьких закладів освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Спів – складний процес звукоутворення і передачі змісту музичного твору, у якому велике значення має взаємодія вокальної інтонації та слухового м'язового відчуття. Тому важливим чинником у вокальній роботі є розвиток співацького слуху, складовою частиною якого є емоційний, інтонаційний та вокальний слух [2, с. 78].

Емоційний слух – це здатність відчувати, усвідомлювати та виражати різноманітні емоційні інтонації у виконанні. Він виявляється в умінні відчувати емоційний настрій музики, розпізнавати

нюанси інтонації, динаміки, тембру та передавати почуття голосом. Кожен співак відображає саме свої почуття, демонструє своє розуміння твору, тому його виконання є унікальним. Слухачі переживають настрій, образи пісні більш відчутно, якщо співак емоційно переживає музичний твір.

Інтонаційний слух – це «здатність розрізняти у межах інтервальної зони інтонаційні відхилення і відтворювати голосом одну з інтонацій цієї зони» [2, с. 79]. До структури процесу розвитку інтонаційного слуху дослідник А. Кифенко відносить «слухову увагу, чуттєве сприйняття, внутрішній спів з опорою на зовнішнє звучання еталону, відтворення, осмислення (узагальнення слухових вражень), досягнення певної якості в особистому виконанні, повторні дії, виконання на основі постійного самоконтролю» [2, с. 79].

Інтонаційний слух С. Румянцева розглядає як один із «найважливіших компонентів музичних здібностей особистості. Його властивість – здатність сприймати, запам'ятовувати та відтворювати звуки різної висоти. Він належить, з одного боку, до природних здібностей людини, а з іншого – є предметом розвитку на заняттях музичного мистецтва» [4, с. 60].

Вокальний слух дослідниця Н. Фоломєєва називає «вокально-моторним, тобто таким, що поєднує зовнішній слух людини – вухо, із внутрішнім – внутрішніми відчуттями (який указує на роботу м'язово-нервової системи, оскільки звук розповсюджується не лише через зовнішнє повітряне середовище, а й через внутрішні тканини організму і через кісткові провідники)» [6, с. 59–60].

Сутність вокального слуху, на думку А. Кифенко, полягає в «умінні усвідомлювати принцип звукоутворення, що міцно пов'язується з м'язовими, вібраційними, зоровими та іншими відчуттями» [2, с. 79]. М. Букач сутність вокального слуху вбачає у здатності виконавця чути найтонші нюанси звучання голосу й умінні вибирати м'язові рухи голосоутворювальних органів, необхідні для забарвлення звукової палітри [1, с. 12].

Розвиток вокального слуху залежить від здатності співаків розрізняти колорит та різнобарвність звучання, чути та контролювати самих себе. Хормейстер А. Мархлевський стверджував, що краса звуку багато в чому зумовлена розвитком вокального слуху [3, с. 29].

В основу формування вокального слуху дитини покладено «утворення рефлексорних зв'язків у корі головного мозку в процесі одночасного подразнення різних його ділянок. Адже під час співу дитина одночасно чує свій голос, регулює тембр, звуковисотність, динаміку та ін. Увесь цей комплекс різноманітних відчуттів діє одночасно і багатократно» [1, с. 11]. Основним чинником

розвитку слуху співака є: резонатори голосового апарата, «так званий резонансний пункт, вокально-художній звук та його характер, тембр, голосні фонемі і виразне фразування, а також пам'ять відчуттів» [6, с. 60].

Важливим критерієм якості слуху є чиста інтонація. Науковці-психологи виділяють фізіологічні та психологічні причини поганої інтонації співаків. До фізіологічних відносять відсутність координації між слухом і голосом, слабкорозвинений музичний слух, порушення будови голосового апарату та погану артикуляцію. До психологічних – внутрішню скутість, неуважність, сором'язливість та ін.

Розвиток співацького слуху – це комплексний процес, який вимагає поєднання теоретичних знань і практичних методів. Вокально-інтонаційні вправи є основним методом розвитку інтонаційного слуху, зокрема спів звуків за зразком, унісонів, канонів, використання музичних ігор, інтерактивних додатків тощо.

Слух потребує систематичного тренування. Для розвитку емоційного слуху варто використовувати такі прийоми:

- прослуховування різного виконання одного твору з порівнянням емоцій співаків, що їх передають;
- аналіз засобів виразності (темпу, динаміки та ін.) у творі;
- визначення тембрових фарб, які необхідні для виконання;
- спів фрази твору з різними настроями (радісно, ніжно, з гнівом та ін.);
- глибокий аналіз змісту твору та «проживання» його під час виконання;
- імпровізаційне додавання власних емоційних акцентів у процесі виконання.

Отже, можемо виділити етапи розвитку емоційного слуху учнів підліткового віку:

1. Активне слухання вокального виконання та його аналіз.
3. Заглиблення у зміст твору, що вивчається.
4. Відпрацювання прийомів вокальної техніки для передачі різних емоційних відтінків.
5. Розвиток акторських здібностей.
6. Розвиток імпровізаторських якостей.
7. Виступ перед аудиторією та самоаналіз.

Емоційний слух перетворює технічно правильний спів на мистецтво, допомагає створити неповторний зв'язок зі слухачем і робить виконання незабутнім.

Умовно можна виділити такі етапи розвитку інтонаційного слуху здобувачів освіти в процесі вокально-хорової діяльності впродовж усього терміну навчання:

1. Формування навички контролю над своїм інтонуванням.

2. Формування навички впевненого володіння голосовим апаратом та максимально точного інтонування.

3. Формування музично-слухових уявлень учнів відповідно до законів тяжіння ступенів ладу.

4. Опанування основ музичної грамоти, інтонування по нотах.

5. Інтонування інтервалів та акордів.

6. Спів без підтримки супроводу.

Методичні поради щодо етапів розвитку вокального слуху полягають у такому:

1. Досягнення повної свободи голосового апарату.

2. Робота над активізацією артикуляційного апарату співака.

3. Вироблення співучості мелодії за рахунок вокалізацій голосних.

4. Збереження стійкого положення гортані під час співу різних голосних.

5. Будова вимови у співі на загальних правилах орфоепії.

6. Робота над активізацією дикційного апарату співака.

Отже, у процесі розвитку співацького слуху формується емоційна чуйність на музику, музично-слухові уявлення, почуття ладу, вокально-хорові уміння й навички.

Висновки та перспективи подальших розробок у цьому напрямі.

1. Співацький слух – це здатність людини емоційно відчувати, запам'ятовувати та, усвідомлюючи принципи звукоутворення, чисто відтворювати музичні інтонації.

2. Розвиток співацького слуху – це тривалий процес, який вимагає системного підходу, мотивації та постійної практики.

3. Емоційний, інтонаційний та вокальний слух є фундаментальним складником слуху співака.

4. Для учнів підліткового віку закладів мистецької освіти розвиток співацького слуху є ключовим етапом у формуванні вокальної компетентності.

5. Систематична робота на заняттях вокального та хорового класів над розвитком співацького слуху шляхом використання спеціальних методів, прийомів дасть змогу здобувачам досягти високих результатів у музичній освіті.

У подальшому наукові розвідки будуть спрямовані на вдосконалення методики формування співацького слуху учнів мистецьких навчальних закладів і впровадження сучасних музично-педагогічних технологій у практику підготовки здобувачів освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Букач М.М. Взаємозв'язок слуху та голосу – основа вокального виховання. *Наукові записки. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота*. 2006. Т. 59. С. 8–16.
2. Кифенко А. Особливості слухової діяльності майбутнього вчителя музичного мистецтва на заняттях навчального хорового колективу. *Педагогічні науки*. 2017. Вип. LXXVI. Т. 2. С. 77–80.
3. Мархлевський А. Практичні основи роботи в хоровому класі. Київ : Музична Україна, 1986. 96 с.
4. Румянцева С.В. Сутність та структура вокально-інтонаційної культури учнів підліткового віку на уроках музичного мистецтва. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2022. № 80. Т. 2. С. 58–62.
5. Савченко О. Упровадження компетентнісного підходу в початкову освіту: здобутки і нерозв'язані проблеми. *Рідна школа*. 2014. № 4–5. С. 12–16.
6. Фоломєєва Н.А. Основи співу : навчально-методичний посібник. Суми, 2023. 222 с.

REFERENCES

1. Bukach, M.M. (2006) Vzaiemozviazok slukhu ta holosu – osnova vokalnogo vykhovannia [The relationship between audition and voice is the basis of vocal education]. *Scientific Notes. Pedagogical, Psychological Sciences and Social Work*. T. 59. P. 8–16.
2. Kyfenko, A. (2017). Osoblyvosti slukhovoї diialnosti maibutnoho vchytelia muzychnoho mystetstva na zaniattiakh navchalnoho khorovoho kolektyvu [The peculiarities of auditory activity of a future music teacher in the classes of educational choral group]. *Pedagogical sciences*. Vol. LXXVI. T. 2. P. 77–80.
3. Markhlevskiy, A. (1986). Praktychni osnovy roboty v khorovomu klasi [The practical basics of working in a choir class]. Kyiv, 96 p.
4. Rumiantseva, S.V. (2022). Sutnist ta struktura vokalno-intonatsiinoi kultury uchniv pidlitkovoho viku na urokakh muzychnoho mystetstva [The essence and structure of vocal and intonation culture of adolescent students in music lessons]. *Pedagogy of the formation of a creative personality in specialized and general education schools*. № 80. T. 2. P. 58–62.
5. Savchenko, O. (2014). Uprovadzhennia kompetentnisnoho pidkhotu v pochatkovu osvitu: zdobutky i nerozviazani problemy [Introducing a competency-based approach to primary education: achievements and unresolved problems]. *Native school*. № 4–5. P. 12–16.
6. Folomieieva, N.A. (2023). Osnovy spivu [Fundamentals of Singing]. Sumy, 222 p.

Дата першого надходження рукопису до видання: 23.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 18.09.2025

Дата публікації: 20.10.2025